

Nagy László ny. ezredes:

A KÖZÉP-EURÓPAI ÁLLAMOK BIZTONSÁGPERCEPCIÓI

Gondolatok egy műhelyvita kapcsán

ÖSSZEFOGLALÓ: 2024. június 17-én tartották Pásztor László nyugállományú ezredes¹ doktori értekezéstervezetének műhelyvitáját a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen (NKE). Pásztor ezredes korábban Szlovákia budapesti katonai attaséjaként szolgált. Időközben beiratkozott az NKE Hadtudományi Doktori Iskolájába. Jelen cikk szerzője részt vett Pásztor ezredes PhD-disszertációjának műhelyvitáján; írásában az értekezés legfontosabb elemeit adja közre.

KULCSSZAVAK: biztonsági percepciók, biztonságpolitika, Közép-Európa, nemzeti biztonsági stratégia

A SZERZŐRŐL:

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc), a Magyar Hadtudományi Társaság szakértője (ORCID: 0009-0007-9116-5992; MTMT: 10003300)

A VIZSGÁLT TÉMÁRÓL

Az értekezés lényegi témája a közép-európai államok *biztonsági percepcióinak*, veszélyérzetének, biztonsági elképzeléseinek összehasonlító elemzése. A disszertáció szerzője, Pásztor László ezredes a következőképpen fogalmazta meg, miért választotta ezt a témát: „A közép-európai térség biztonságát tárgyaló tanulmányok széleskörűen elérhetők, az információk sokaságában azonban nehéz eligazodni, és könnyen szem elől téveszthetjük a térségünk biztonságát érintő összképet. Ebből következően azt a következtetést vontam le, hogy szükség van egy olyan tanulmány elkészítésére, amely a biztonság szempontjából behatárolja a közép-európai térséget, elvégzi a vizsgált országok nemzeti biztonságpercepcióján alapuló biztonsági stratégiák elemzését-értékelését, és a levont következtetések alapján azonosítja a lehetséges együttműködési területeket (témaköröket), valamint rávilágít az ellentmondásokra.”

Mielőtt azonban az értekezés szerzője hozzáfogott volna a lényegi téma kidolgozásához, vagyis az egyes államok biztonsági helyzetének áttekintéséhez, azok összevetéséhez és a következtetések levonásához, két fontos kiinduló feladatot kellett megoldania: át kellett tekintenie a biztonság – és ezzel kapcsolatban a biztonságelméletek, a veszélytényezők és a biztonságpercepciók – fogalmát, valamint el kellett döntenie, hogy mely államokat tekinti a közép-európai térséghez tartozónak.

VESZÉLYTÉNYEZŐK TÉRSÉGÜNKBEN

A biztonság fogalmával kapcsolatban Pásztor ezredes a *veszélytényezők* vizsgálatát tartotta elsődlegesnek. A biztonságelméletek közül az úgynevezett *konstruktivista* elméletet találta erre a célra a legalkalmasabbnak, éspedig annak kiterjesztett, kibővített változatát. A konst-

¹ Pásztor László neve az eredeti hivatalos írásmód szerint Ladislav Pastor; jelen cikkben azonban a nevét magyar változatban írom.

raktivista (szektorális) biztonságelmélet a múlt század nyolcvanas éveiben nyerte el eredeti strukturáját, és abból indult ki, hogy az államok biztonságát fenyegető veszélytényezők öt csoportba (szektorba) sorolhatók be: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi (szociális) és környezeti dimenzióba. Az elmélet kibővített változata fokozatosan, szinte észrevétlenül nyert polgárjogot hozzávetőlegesen a 20. század végére, és egy hatodik dimenziót is tartalmaz, az *informatikai* veszélytényezők szektorát. Ez utóbbi létjogosultságát és ezzel együtt a szektorok számának növelését az időközben bekövetkezett tudományos-technikai fejlődés tette megalapozottá.

Pásztor ezredes részletesen elemezte, és viszonylag nagy terjedelemben tárgyalta a biztonságelméletek kialakulását és fejlődését, a *realista*, a *liberális* és az úgynevezett *kritikus* elméletcsoportok legfontosabb jellemzőit. Utóbbin belül pedig kiemelten kezelte a konstruktivista biztonságelméletet.

A biztonság fogalmához hasonlóan *Közép-Európa* fogalma is hosszú fejlődés során alakult ki (bár még ma is vitatott a szakértők körében, hogy mely államok – vagy mely államok mely területei – tartoznak a térséghez). Pásztor ezredes bemutatta az európai régiókkal kapcsolatos nézeteket és azok változásait az idők folyamán, ezen belül Közép-Európa (és még ezen belül is Kelet-Közép-Európa) fogalmának fokozatos kialakulását, felsorakoztatva a földrajzi érvek mellett a történelmi összefüggéseket, a néprajzi, vallástörténeti, nyelvi stb. tényezőket. A sokféle, néha ellentmondó szempont figyelembevételével végül eldöntötte, hogy értekezésében a visegrádi négyeket (Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot és Szlovákiát), Ausztriát, Romániát, a jugoszláv utódállamok közül Horvátországot, Szerbiát és Szlovéniát, továbbá – némileg önkényesen – Ukrajnát teszi elemzés tárgyává.

A szerző értekezése jelentős terjedelemben foglalkozik a megnevezett országok ismertetésével, beleértve azok több évszázados – elsősorban a nemzetállamok kialakulásával, lényegében a vesztfáliai békével (1648) kezdődő – történelmét, de bemutatja gazdasági, társadalmi, földrajzi stb. viszonyait is. Természetesen kitér az egyes államok fegyveres erőire, az utóbbi időszak védelmi kiadásainak alakulására és ezzel párhuzamosan a vizsgált országok védelmi iparának helyzetére is.

VIZSGÁLAT SAJÁT MÓDSZERTAN ALAPJÁN

Az általános országismertetés után Pásztor ezredes áttekinti az egyes országok 2024 elején érvényben lévő nemzeti biztonsági stratégiáit (vagy az azokkal egyenértékű biztonságpolitikai dokumentumokat), illetve az azokban konkrétan megnevezett, az adott ország biztonságát fenyegető kihívásokat, kockázati és veszélytényezőket. Figyelmet fordít arra is, hogy az adott ország milyen fontossági sorrendet, prioritást határoz meg az egyes tényezőkre. Itt használja fel azt a saját maga által összeállított *módszertant*, amely sajátos korrekciót visz ebbe a fontossági sorrendbe annak függvényében, hogy az adott fogalom (veszélytényező) kulcsszava milyen gyakorisággal szerepel a vizsgált stratégiai dokumentumban.

A Pásztor ezredes által alkalmazott módszertan két paramétert használ az egyes fenyegetések, kockázati tényezők jelentőségének kvantitatív meghatározására az egyes államok nemzeti érdekeinek szempontjából. Az egyik a már említett fontossági sorrend, amelynek értelmében *hangsúlyértéknek* nevezett számot rendel az adott veszélytényezőhöz, mégpedig annál nagyobbat, minél előrébb szerepel a fogalom az adott sorrendben. Például Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája 17 veszélytényezőt sorol fel, és közülük az első helyen említi az illegális migrációt. Ennek megfelelően ez a fogalom 17-es hangsúlyértékkel szerepel a saját módszertan alapján összeállított kimutatásban, a hátrább „rangsoroltak” pedig mind kisebb és kisebb értékkel (egészen az utolsóig, amelynek az értéke egy).

A másik paraméter a vizsgált fogalom előfordulásának gyakorisága (száma) az elemzett dokumentumban, mégpedig nem csupán a biztonsági környezet taglalása során, hanem a fenyegetések kivédésével, a biztonság garantálásával foglalkozó fejezetben is (vagyis az egész dokumentumban). Az adott veszélytényező végső jelentőségét pedig a két szám összege adja meg, ezt a paramétert Pásztor ezredes *hangsúlysorrendnek* nevezi.

Az egyes stratégiai dokumentumok áttekintése során tehát a szerző táblázatba foglalja az adott dokumentum szerint az adott ország nemzeti érdekeit fenyegető veszélytényezőket, mégpedig a kibővített konstruktivista biztonságelmélet által megfogalmazott szektorok szerinti csoportosításban (katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti és informatikai). Minden fogalom mellett feltünteti – az eredeti fontossági sorrendben elfoglalt sorszáma mellett – az adott kulcsszó *hangsúlyértékét*, valamint *előfordulásának számát*, ezen kettő összege pedig kiadja a *hangsúlysorrendet*, az egyes veszélytényezők tényleges fontosságát, jelentőségét.

A példa kedvéért álljon itt a 2020-ban elfogadott magyar Nemzeti Biztonsági Stratégia alapján Pásztor László által összeállított táblázat:

Biztonsági szektor	Kiemelt biztonsági kockázat (a Nemzeti Biztonsági Stratégia szerinti sorszám és megnevezés)	Hangsúly-érték (A)	Kulcs-szavak száma (B)	Hangsúly-sorrend (A+B)
katonai	2. váratlan fegyveres támadás	16	14	7–8. (30)
	5. terrorcselekmény	13	25	5. (38)
	13. tömegpusztító fegyverekkel végrehajtott támadás vagy terrorcselekmény	5	4	14. (9)
politikai	3. hibrid támadások	15	8	9. (23)
	6. minden olyan cselekmény, amely a nemzeti szuverenitást veszélyezteti és a határon túli magyar közösségeket szülőföldjük tömeges elhagyására kényszeríti	12	10 8	7–8. (30)
	10. tartós instabilitás és „bukott állam” létrejötte Magyarország szomszédságában	8	9	12. (17)
gazdasági	8. nemzetközi gazdasági válság vagy a globális konjunktúra lassulása	10	32 4	2–3. (46)
	9. energiaválság	9	27	6. (36)
	12. szervezett bűnözés	6	13	11. (19)
társadalmi	1. illegális migráció, (il)legális bevándorlás	17	27 7	1. (51)
	7. a demográfiai helyzet romlása, a népességfogyás és a népesség elöregedése	11	7 1 1	10. (20)
	14. ipari balesetek és katasztrófák	4	3	15–16. (7)
környezeti	15. járványos betegségek	3	9	13. (12)
	16. természeti katasztrófák	2	5	15–16. (7)
	17. a globális felmelegedés következtében kialakult vízhiányos időszakok	1	1	17. (2)

Biztonsági szektor	Kiemelt biztonsági kockázat (a Nemzeti Biztonsági Stratégia szerinti sorszám és megnevezés)	Hangsúly-érték (A)	Kulcsszavak száma (B)	Hangsúly-sorrend (A+B)
	4. kibertámadások	14	32	2–3. (46)
informatikai	11. a forradalmi technológiák illetéktelen kezekbe kerülése	7	32	4. (39)

A táblázat alapján Pásztor ezredes értekezésében megállapítja, hogy „a biztonsági kockázatoknak a Nemzeti Biztonsági Stratégiában megfogalmazott sorrendje *nem felel meg teljes mértékben* a stratégia szövegében használt kulcsszavak gyakoriságának, ami arra utal, hogy a veszélytényezők sorrendjének meghatározására befolyást gyakorolnak a belső és külső politikai, gazdasági, társadalmi, klimatikus és demográfiai változások, valamint a technológiai forradalom hatásai. Ennek értelmében – és a reálpolitikának is megfelelően – Magyarország számára a meghatározó kihívást az (il)legális migráció jelenti. Ezt követi – a világjárvány és az Ukrajna elleni fegyveres orosz támadás következtében kialakult – nemzetközi gazdasági válság, illetve a globális konjunktúra lassulásának veszélye. Ezeket követi a kibertámadások, illetve a forradalmi technológiák illetéktelen kezekbe kerülésének kockázata”.

A szerző hasonló táblázatokat állított össze mind a tíz vizsgált ország esetében, illetve grafikusan is ábrázolta a veszélytényezők ily módon megállapított hangsúlysorrendjét. A grafikonokon szemléletesen láthatóak azok az *eltérések*, amelyek egy-egy ország esetében az eredeti dokumentumban található fontossági sorrend és a szerző saját módszere szerint megállapított hangsúlysorrend között jelentkeznek.

KORREKCIÓS TÉNYEZŐK

Ugyanakkor Pásztor ezredes maga is megállapítja értekezésében, és a műhelyvita során is elhangzott, hogy a módszer csak korlátozottan alkalmas a különböző országok stratégiai és biztonságpolitikai dokumentumaiban felsorolt biztonsági fenyegetések összehasonlítására, összevetésére. Ennek több oka is van, az egyik legfontosabb, hogy az egyes országok különböző időpontokban fogadták el a ma is érvényes nemzeti biztonsági stratégiáikat, így ezen dokumentumok eltérő mértékben tükröz(het)ik a biztonsági környezetben bekövetkezett lényegi módosulásokat (például az orosz–ukrán háborúban beállt változásokat). Egy másik nehezítő tényező ebben a vonatkozásban, hogy a dokumentumok összeállítása során a különböző országok különböző, olykor egymásnak nem megfelelő terminológiákat használnak (például előfordulnak a hibrid jelzővel nevesítve a tevékenység, a támadás, a háború, a hadviselés stb. főnevek). Szinte azt is mondhatnánk, hogy a különböző nyelvekre nem azonos kifejezésekkel ültették át a mintául szolgáló, többnyire angol nyelvű fogalmakat.

Egy „apróság” tovább torzíthatja a hangsúlysorrendet, éspedig az a tény, hogy a vizsgált dokumentumok a veszélyeztető tényezők meghatározására gyakorta tartalmaznak összetett, több azonos szintű kifejezésből álló fogalmakat (például terrorizmus és extrémizmus, vagy a demokrácia és jogállamiság sérülése), amelyek esetében a kulcsszavak előfordulási gyakorisága két vagy esetleg három számból tevődik össze.

Végül meg kell említenünk, hogy a térség államai gyakorta veszélytényezőként tekintenek saját történelmi tapasztalataikra, különösen *sérelmeikre*. Így a magyar biztonsági stratégiában hangsúlyosan szerepel a határon túli magyar kisebbségek helyzete, míg a szlovák dokumentum a felsorolásban szerepelteti például az irredentizmust. Nem véletlenül Szerbia biztonsági stratégiájában előkelő helyen szerepel a szeparatizmus és nevesítve Koszovó

függetlenné válása, míg a lengyel stratégia összeállítói nem tudtak szabadulni Oroszország eleve negatív megítélésétől. Az pedig egészen természetes, hogy a közép-európai térség államai nem egyformán érintettek a tömeges migráció által, és ennek megfelelően különböző jelentőséget tulajdonítanak ezen problémának. Valamint teljesen magától értetődőnek tekinthetjük, hogy Ukrajna biztonsági stratégiája (elfogadva 2020-ban) kiemelt jelentőséget tulajdonít az orosz agresszióknak.

A nemzeti biztonsági stratégiák hasonlóságára, illetve eltéréseire utal többek között Pásztor ezredes értekezésének az a táblázata, amely – a kibővített konstruktivista biztonságelméletnek megfelelően – szektorokra bontva tünteti fel az egyes országok által észlelt (percepcionált) fenyegetéseket:

Vizsgált ország	Kiemelt biztonsági veszélytényezők szektorális besorolása						Összesen
	Katonai	Politikai	Gazdasági	Társadalmi	Környezeti	Informatikai	
Ausztria	2	2	6	3	4	1	18
Csehország	7	5	4	2	3	2	23
Horvátország	2	4	4	3	4	1	18
Lengyelország	3	3	3	3	2	2	16
Magyarország	3	3	3	2	4	2	17
Románia	3	4	6	6	1	3	23
Szerbia	4	4	3	5	2	1	19
Szlovákia	2	3	5	2	1	1	14
Szlovénia	3	3	2	2	4	1	15
Ukrajna	3	7	5	4	3	1	23
Összesen	32	38	41	32	28	15	186

A táblázatból megállapítható, hogy a vizsgált államok biztonságpercepciói (vagyis az észlelt, feltételezett, vélt vagy valós kihívások, kockázati és veszélytényezők) mennyiségileg is eltérőek, a vonatkozó dokumentumok legkevesebb 14 és legtöbb 23 fenyegetést azonosítanak. Ugyanakkor előfordulnak olyan formai megoldások, amelyek összevonnak kettő vagy akár három hasonló jellegű és tartalmú fogalmat. Mindez nem könnyíti meg az összehasonlítást.

Ezzel együtt Pásztor ezredes vállalkozott bizonyos következtetések levonására a vizsgált államok lehetséges együttműködését, esetleges közös fellépését illetően. Megfogalmazta például, hogy a „katonai biztonsági szektoron belül mindegyik értékelt ország biztonsági dokumentuma veszélytényezőnek tekinti a (nemzetközi) *terrorizmust*”, illetve „*kijelenthető, hogy nemzetközi, illetve globális szintű biztonsági veszélytényezőről van szó, és a terrorizmus elleni küzdelem széles körű nemzetközi / globális összefogást igényel*”. Hasonló következtetésre jut a tömegpusztító fegyverek elterjedésével kapcsolatban, amelyet – különböző szöveggörnyezetben, például a hordozóeszközök témájával összekapcsolva – mindegyik vizsgált dokumentum a biztonságot fenyegető veszélyként azonosít.

Hasonló azonosságokat kimutat a szerző a többi biztonsági szektoron belül is (erre jelen rövid írásban nem kívánok kitérni), ami bázisul szolgálhat a közös fellépéshez.

Érdekes módon Pásztor ezredes tág teret szentel a *biztonságiasítás* problematikájának. Arról a jelenségről van szó, amikor valamely eseményt, folyamatot vagy cselekményt az

illetékes fórumok (szakértők csoportjai vagy akár politikai szintek, kormányok stb.) a biztonsági szférába tartozónak nyilvánítanak. Jó példa erre maga a konstruktivista biztonságelmélet kibővítése az informatikai szegmenssel (szektorral), amely kategória eredetileg nem minősült veszélyeztető tényezőnek. Hasonló a helyzet a klímaváltozás vagy a demográfiai folyamatok megítélésével: korábban ezek sem hordoztak biztonsági jelleget, de idővel megérett a felismerés biztonságiásításuk szükségességéről.

MEGFOGALMAZOTT HIPOTÉZISEK

Visszatérve a műhelyvita témájához: a doktori értekezések elengedhetetlen része néhány *hipotézis* megfogalmazása, majd ezek igazolása vagy esetleg cáfolása. Pásztor ezredes disszertációja elején hat hipotézist állított fel, köztük például azt, hogy szükségessé vált a konstruktivista biztonságelmélet eredetileg megkülönböztetett öt szektorát kiegészíteni egy hatodik, informatikai dimenzióval. Egy másik hipotézist úgy fogalmazott meg a szerző, hogy a biztonságpercepciókban és ennek megfelelően a nemzeti biztonsági stratégiákban mutatkozó különbségek esetenként abból fakadnak, hogy az egyes országok olykor történelmi sérelmeiket is belefoglalják a biztonságpolitikai dokumentumokba. Egy harmadik hipotézis arról szól, hogy a közép-európai államok biztonsági stratégiáiban több a megegyezés, mint az eltérés.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Doktori Szabályzata úgy fogalmaz, hogy a *műhelyvita rendeltetése* elősegíteni az értekezés végső formába öntését. Ennek fényében a részt vevő közel húsz szakértő elsősorban a kritikai észrevételeket fogalmazta meg, csakúgy, mint a két előponnens (Csiki Varga Tamás, az NKE Eötvös József Kutatóközpont John Lukács Kutatóintézetének főmunkatársa és Terem Péter professzor, a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem tudományos és kutatási rektorhelyettese). A kritikai megjegyzések pedig elsősorban a hipotéziseket, az értekezéstervezet sarokpontjait vették célba. Elhangzott, hogy a disszertáció megvédéséhez túl sok a hat hipotézis, elegendő három vagy négy. A szakértők egyetértettek például abban, hogy az általam elsőként említett tétel ma már nem igényel bizonyítást vagy igazolást, mert az a bizonyos informatikai szektor már meggyökeresedett. Éppen ezért a szerző részéről indokolatlan levonni azt a következtetést, hogy értekezésével igazolta ezt a tételt, legfeljebb azt fogalmazhatja meg, hogy alátámasztotta, megerősítette.

Természetesen voltak más javaslatok és észrevételek is. Szinte mindegyik hozzászóló kifejezésre juttatta, hogy a szerző túl sokat markolt. Túlon túl részletesen mutatta be például a térségbeli országok történelmét vagy gazdasági életét, túl részletesen ismertette az egyes történelmi személyiségek életrajzát, túl sok teret (bő tíz oldalt) szentelt a feldolgozott szakirodalmi források ismertetésének. Összefoglalva több disszertációra is elegendő anyagot gyűjtött össze, most már „csak” húznia kell.

Másrészt a hozzászólók felhívták a szerző figyelmét a gyenge pontokra, az alaposabb kidolgozást vagy indokolást igénylő elemekre is. A szerzőnek nem lesz könnyű dolga, ha minden javaslatot figyelembe kíván venni. (De ez nem szokatlan dolog, sokszor zajlanak így a hasonló fórumok.)

A műhelyvita doktori fokozattal rendelkező résztvevői – élve ilyenén jogukkal – pontosítást javasoltak az értekezés címében, majd döntöttek a tervezet további sorsáról. Döntésük szerint az értekezés jelentős átdolgozással, javításokkal és kiegészítésekkel, de újabb műhelyvita nélkül *védeésre bocsátható*.

Pásztor László doktori (PhD) értekezésének védelmére előreláthatólag ez év őszén kerül sor. Sok szerencsét, sikeres védést!

* * *

Végezetül álljon itt e „tudósítás” szerzőjének személyes megjegyzése. A disszertáció átolvasása során engem megdöbbsentett, hogy a térség országai (és valószínűleg más országok is) mennyire eltérő szempontokat érvényesítenek, mennyire különböző veszélytényezőket azonosítanak legfontosabb biztonságpolitikai dokumentumaik összeállításuk során. A (nem túl) távoli jövőben elképzelhetőnek és egyben kívánatosnak tartanám, ha az országok – például az ENSZ kezdeményezésére – „szabványosított”, egységes struktúrával rendelkező, lényegében azonos fenyegetésfelsorolásból válogató stratégiákat dolgoznának ki. Természetesen nemzeti sajátosságaiknak megfelelően súlyozva, más-más fontossági sorrendbe sorakoztatva az egyes veszélytényezőket, esetleg kihagyva a nem releváns tételeket, vagy kibővítve a felsorolást, ha ezt elkerülhetetlennek látják. Ez minden további nélkül megvalósítható lenne például az azonos regionális nemzetközi szervezethez (mondjuk a NATO-hoz) tartozó országok esetében.

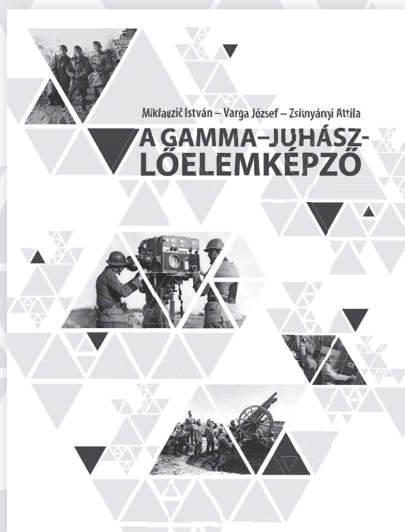
A Gamma–Juhász-lőelemképző

A magyar innováció nem szükkölködik nagyszerű eredményekben.

A Gamma–Juhász-lőelemképző olyan időszakban született, amely korántsem volt ideális, mégis az alkotó energiák olyan együttállásának eredménye lett ez a készülék, amikor találkozott az alkotó elme (Juhász István, a zseniális mérnök), a hadiipari háttér (a korát megelőző Gamma és annak alkotó szellemisége) és egy páratlan találmány (Gamma–Juhász-lőelemképző), hogy örökre beírja magát a magyar haditechnikai fejlesztések történelmébe.

Szerzők: Miklazić István, Varga József, Zsitnyányi Attila
Megjelenés éve: 2022
keménytáblás
260 oldal

6300 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér utca 14.) vásárolható meg.